

İbtidai siniflərdə orfoepik qaydaların formalaşdırılması

Mətanət Mehdiyeva ¹

XÜLASƏ

Azərbaycan dilinin lüğət tərkibi daim inkişaf edir. Dilimizə daxil olan yeni söz və ifadələrin leksik mənalari, yazılışı və tələffüzü kimi məsələlər hər zaman aktuallıq kəsb edir. İbtidai sinif dərslərlərinə nəzər saldıqda, yeni söz və ifadələrin "Söz boğçası", "Bunları bilməliyik" və digər rubrikalarda yer aldığıın şahidi oluruq. Lakin bəzi çatışmazlıqları da diqqətdən qaçıрмаq olmaz. Şagirdlərin şifahi və yazılı nitqini inkişaf etdirmək üçün orfoqrafiya və orfoepiyanın integrativ şəkildə tədris olunması vacibdir. Bu integrasiya I–XI sinifləri əhatə etməli, müəllim isə düzgün strategiyalardan istifadə etməklə şagirdlərin nitqinin inkişafına təsir göstərməlidir. Bunun üçün müəllim yeni orfoqrafik və orfoepik normalardan xəbərdar olmalıdır, çünki kiçik bir səhv belə şagirdlərin nitqinə mənfi təsir göstərə bilər. Normalara düzgün əməl etmək bu baxımdan əhəmiyyətlidir. Bugünkü dərslərlərdə tələffüzlə bağlı məlumatlar qənaətbəxş deyil. Bu məsələdə ibtidai sinif müəllimlərinin üzərinə daha böyük məsuliyyət düşür. Müəllimlər fərdi hazırladıqları materiallara istinad etməli, maraqlı söz oyunları, lüğət üzrə işlər, müxtəlif yazı işləri təşkil etməli və şagirdləri daim axtarışa sövq etməlidirlər. Eyni zamanda müəllimlər şagirdlərin tədqiqatçı kimi yetişmələrinə dəstək olmalıdırlar. Bu gün hər kəs yeni qaydalara əsaslanan orfoepiya lüğətinin hazırlanıb istifadəyə verilməsini səbirsizliklə gözləyir. Ümid edirik ki, bu lüğət tezliklə işıq üzü görəcək və ondan istifadə edənlərin sayı artacaqdır.

AÇAR SÖZLƏR

dil qaydaları, orfoepiya, orfoqrafiya, tələffüz

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

Göndərilib: 09.07.2025

Qəbul edilib: 17.10.2025

¹ Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti. Azərbaycan.
<https://orcid.org/0009-0005-0068-4590> | mehtiyeva_m@mail.ru

Formation of Orthoepic Rules in Primary Classes

Matanat Mehdiyeva¹

ABSTRACT

The vocabulary of the Azerbaijani language is constantly evolving. The lexical meanings, spelling, and pronunciation of newly introduced words and expressions remain a matter of on-going relevance. When reviewing primary school textbooks, it becomes evident that new words and expressions are included under rubrics such as “Word Basket”, “Things We Should Know”, and others. However, certain shortcomings should not be overlooked. In order to develop students’ oral and written speech, orthography and orthoepy should be taught in an integrated manner. This integration should cover I–XI grades, and teachers, by employing effective strategies, can influence the development of students’ speech. To achieve this, teachers must be familiar with the latest orthographic and orthoepic norms, as even a minor mistake can negatively impact students’ language skills. Therefore, it is essential to strictly adhere to the established norms. Currently, information regarding pronunciation in textbooks is not satisfactory. In this regard, greater responsibility falls on primary school teachers. Teachers should rely on individually prepared materials, organize engaging word games, vocabulary activities, and different types of writing tasks, and constantly encourage students to explore and investigate. At the same time, they should support the students’ development as young researchers. Today, everyone eagerly awaits the preparation and release of a new orthoepy dictionary based on the latest rules. We hope that this dictionary will soon be published and that the number of its users will steadily increase.

KEYWORDS

language rules, orthography, spelling, pronunciation

ARTICLE HISTORY

Received: 09.07.2025

Accepted: 17.10.2025

¹ Doctor of Philosophy in Philology, Senior Lecturer, Azerbaijan State Pedagogical University. Azerbaijan.
<https://orcid.org/0009-0005-0068-4590> | mehtiyeva_m@mail.ru

Giriş

Orfoepiya normaları yalnız şifahi nitq zamanı tətbiq olunan dil normaları olub, tələffüz, vurğu və intonasiya məsələlərini əhatə edir. Şifahi və yazılı dil üçün ümumi normalar isə dilin mahiyyətinə və mətnlərin strukturuna aiddir. Dilin daxili quruluşunu fonetika, leksika (lüğət tərkibi) və qrammatika hissəsi təşkil edir. Müasir Azərbaycan ədəbi dilinin normaları məhz bu hissələr üzərində formalaşır. Ədəbi dilin 3 norması mövcuddur: *fonetik (orfoqrafik və orfoepik), leksik və qrammatik norma*.

Azərbaycan ədəbi dilinin fonetik norması iki yerə ayrılır: orfoepik və orfoqrafik norma. Sözlərin ədəbi dildəki yazılış qaydası *orfoqrafik*, tələffüz qaydası isə *orfoepik* norma adlanır. Orfoqrafik və orfoepik normaları ayrı-ayrılıqda tədris etmək mümkün deyil. Sözlərin səhv tələffüzü və yazılışı, dialekt tələffüzü və onun yazılışda tətbiqi, vurğu və intonasiya ilə bağlı yanlışlıqlar fonetik normanın pozulmasına səbəb olur.

Ədəbi dildə sözlərin düzgün tələffüz qaydası orfoepik norma ilə tənzimlənir. Azərbaycan ədəbi dilinin yeni orfoepik normaları AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu tərəfindən hazırlanmış, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Dil Komissiyası ilə razılaşdırıldıqdan sonra Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin “Azərbaycan dilinin orfoepiya normalarının təsdiq edilməsi haqqında” 18 iyun 2021-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Tələffüz zamanı sahitlər, samitlər, şəkilçilər, ixtisar və qısaltmalar, eləcə də vurğunun düzgün tətbiqi qəbul edilmiş və təsdiqlənmiş qaydalar əsasında həyata keçirilməlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, yeni orfoepik qaydalara əsaslanan lüğət hələlik tərtib olunmamışdır.

Orfoepik və orfoqrafik normaların pozulması fonetik normanın pozulması deməkdir. Məsələn, “səhv” sözünün səhv yazılışı – *səf, səhf*; “tövsiyə” sözünün yazılışı – *tövsiyyə, töfsiyə* (orfoqrafik norma pozuntusu). Orfoepik normalara əməl edərkən qəbul edilmiş yeni qaydaları nəzərə almaq vacibdir (məsələn, *ae, ea, eə, əa, eo, üa, üə, au, ue, uə* birləşmələri yazıldığı kimi tələffüz olunur; *aə* birləşmələrində “a” səsi uzun tələffüz olunur; *ov, öv* hərf birləşmələrində səsdüşümü hadisəsi baş vermir və s.). Orfoepik normanın pozulmasına aid nümunələr: *oktyabr* və *noyabr* sözlərinin “a” səsi ilə tələffüz edilməsi, vurğunun düzgün yerləşdirilməməsi, *vadar* və *mavi* tipli sözlərdə “a” səsinin qısa tələffüzü və s.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, kitab tələffüzü canlı dilin tələffüzünü əks etdirmədiyindən bir çox insanlar ömür boyu bu yanlış tələffüzdən qurtula bilmir. Bəzi sözlər kitab tələffüzündə quru və sxematik səslənir. Belə sözləri canlı danışiq nitqinə uyğun tələffüz etmək lazımdır. Məsələn, II şəxsin cəmini bildirən *-sınız⁴* şəkilçisi *-siz⁴* kimi tələffüz olunur; nəqli keçmiş zaman şəkilçisindən “ş” samiti düşür: *atmışsınız – atmışız* və s.

Səslərin və sözlərin düzgün tələffüzü fikrin dəqiq çatdırılmasına kömək edir. Qeyd etmək ki, orfoepik və orfoqrafik qaydalar müqayisəli şəkildə öyrədilir və ədəbi dilin lüğət fondunda olan sözlərin düzgün tələffüzünü tənzimləyir. Yazı qaydalarının tələffüzlə münasibətini üç əsas qrupa ayırmaq olar:

1. Yazılışı birbaşa tələffüzə uyğun olan söz və morfemlər.
2. Yazılışı birbaşa tələffüzə uyğun olmayan söz və morfemlər.
3. Yazılışı tələffüzə uyğun olmayan, lakin müəyyən qaydalar əsasında işlənən söz və morfemlər.

İbtidai siniflərdə müəllimlər bu məqama xüsusi diqqət yetirməlidirlər. Fikrimizi ümumiləşdirsək aydın olur ki, fonetik norma həm yazılışı, həm də tələffüzü müəyyən edir. Bu baxımdan, ibtidai sinif müəllimləri şagirdlərin həm yazılı, həm də şifahi nitqi üzərində işləyərkən bu normalara riayət etməlidirlər.

Metodlar

Tədqiqat zamanı əsasən müqayisəli metoddan istifadə olunmuşdur. İbtidai siniflər üçün “Azərbaycan dili” dərsliklərindən nümunələr götürülmüş, müəyyən orfoepik və orfoqrafik məsələlər təhlil edilmişdir. Siniflər üzrə dil qaydaları və tapşırıqlar müqayisəli şəkildə araşdırılmışdır.

Nəticələr

Tədqiqatın nəticələri aşağıdakılardır:

1. İbtidai siniflər üçün “Azərbaycan dili” dərsliklərində orfoepik məlumatlar və tapşırıqlar azlıq təşkil edir.
2. Daha çox diqqət sözlərin yazılışına yönəldilmişdir.
3. Şagirdlərin sözləri düzgün tələffüz etməsi üçün orfoepik biliklərin vərdişə çevrilməsi zəruridir; dərsliklərdə bunun üçün yetərli sayda tapşırıqlar yoxdur.
4. Müəllimlər şagirdlərin şifahi nitq bacarıqlarını inkişaf etdirmək və onları vərdişə çevirmək üçün orfoepik çalışmalar təşkil etməlidirlər.
5. Bunun üçün həm mətnlərlə iş, həm imla, inşa və ifadə yazıları, həm də müəyyən dil qaydalarının integrativ tədrisi əsas şərtlərdəndir.

Müzakirə

Şifahi ədəbi dil üçün səciyyəvi olan normalara orfoepik qaydalar deyilir. Bu qaydaların məcmusu isə orfoepiya adlanır. Şifahi ədəbi dil üçün xarakterik olan əlamətlər, qaydalar çoxdur, lakin onların hamısı orfoepiyaya daxil deyil.

Orfoepiyanın obyektı aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Ayır-ayrı səslərin və səs birləşmələrinin tələffüzü.
2. Söz və ifadələrin tələffüzü.
3. Qrammatik formaların tələffüzü.

Orfoepiya anlayışı ilə ədəbi tələffüz eyni məna daşımır. Ədəbi tələffüz orfoepiyadan daha geniş anlayışdır. Onun tərkibinə orfoepiyaya aid olan qaydalardan əlavə, vurğu və intonasiya da daxildir.

“Orfoepiya” yunan mənşəli söz olub “düzgün nitq” deməkdir. Orfoepiya qaydaları sabit deyil, zaman keçdikcə dəyişir və təkmilləşir. “Tələffüz” sözü isə ərəb dilində “söz” mənasını verən “ləfz” sözündən götürülmüş və “söyləmək” anlamını bildirir. Azərbaycan ədəbi tələffüzünün əsasını ziyalıların danışq dili təşkil edir. Orfoepiya qaydalarının tənzimlənməsində fonetikanın rolu böyükdür, çünki bu qaydaların əksəriyyəti fonetik quruluşa əsaslanır.

İstər zahiri, istərsə də məzmun baxımından düzgün qurulmuş nitq fikrin təsirli ifadə olunmasına xidmət edir. Orfoepiya mühüm ictimai əhəmiyyətə malikdir: eyni sözün müxtəlif formalarda tələffüz olunmasına yol vermir. Orfoepiya qaydaları poeziyada da xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu qaydaların pozulmasına heç bir halda yol verilməməli, hər kəs tərəfindən onlara riayət olunmalıdır. Lakin bəzi hallarda orfoepiya qaydaları dialektlərin, klassik ədəbi dilin, alınma sözlərin və orfoqrafiyanın təsiri nəticəsində pozula bilər.

Orfoepiya ilə orfoqrafiya arasında həm oxşar, həm də fərqli cəhətlər mövcuddur. Əsas fərq ondan ibarətdir ki, sözlər və ifadələr hər zaman yazıldığı kimi tələffüz edilmir. Hazırda orfoepiya və orfoqrafiya arasında əlaqə daha sürətli inkişaf edir. Orfoepiyada ümumxalq danışq dilinin xüsusiyyətləri nəzərə alınır, orfoqrafiyada isə bu xüsusiyyətlər əsas götürülmür. Orfoepiyada saitlərin adi, uzun və qısa tələffüzü mühüm əhəmiyyət daşıyır, orfoqrafiyada isə bu cəhətlər nəzərə alınmır. Orfoqrafiyada şəkilçilərin ahəng qanununa uyğunluğu əsasdır, orfoepiyada isə bəzi hallarda bu qanunun pozulması müşahidə olunur (məsələn: *aleydi, gedeydi* və s.).

Ədəbi dil normalarının təkmilləşdirilməsi məsələsi XIX əsrdə xüsusilə aktuallaşmışdır. Bu sahədə görkəmli yazıçı və dramaturq M. F. Axundzadə mühüm rol oynamış, tələffüz normalarını şifahi dil əsasında quraraq yazı ilə tələffüzü yaxınlaşdırmağa nail olmuşdur. Orfoepiya sahəsində Axundzadənin prinsipi bu gün də aktuallığını qoruyur.

Azərbaycan orfoepiyasının tədqiqinə əsasən XX əsrdə başlanmışdır. Ə. Dəmirçizadə, Ə. Əfəndizadə, N. Abdullayev, A. Qurbanov, M. Şirəliyev kimi alimlərin araşdırmaları orfoepik normaların formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Lakin etiraf etmək lazımdır ki, bu sahədə araşdırılmasına ehtiyac duyulan məsələlər hələ də qalmaqdadır. Orfoepik normalara uyğun yenilənmiş qaydaların tətbiqi üçün isə müasir orfoepiya lüğətinə ciddi ehtiyac var. Xüsusilə geniş “müəllim ordusu”nun bu lüğətdən istifadəyə ehtiyacı böyükdür.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin “Azərbaycan dilinin orfoepiya normaları”nın təsdiq edilməsi haqqında 18 iyun 2021-ci il tarixli 175 sayılı qərarına əsasən, dilimizin orfoepiya qaydalarında bəzi dəyişikliklər edilmiş, fonetik prinsipə üstünlük verilmiş və tələffüzlə yazı arasındakı fərqlər azaldılmışdır.

Azərbaycan dilinin orfoepik və orfoqrafik normalalarının hər beş ildən bir yenilənməsi vacibdir. Dilin lüğət tərkibi daim inkişaf etdiyindən yeni sözlərin düzgün yazılışı və tələffüzü böyük əhəmiyyət kəsb edir. Orfoqrafiya orfoepiyadan ayrı şəkildə tədris oluna bilməz, çünki sözlərin düzgün yazılışı qədər, düzgün tələffüzü də önəmlidir.

Şagirdlərə dil qaydaları birinci sinifdən başlayaraq davamlı şəkildə öyrədilir. Dil qaydalarının tədrisi zamanı orfoqrafiya və orfoepiya arasında inteqrasiya yaradılmasa, şagirdlərin nə yazılı, nə də şifahi nitqi düzgün inkişaf edə bilməz. Bu səbəbdən orfoqrafiya və orfoepiya ibtidai siniflərdən başlayaraq XI sinfə qədər sistemli şəkildə tədris olunmalıdır.

I sinif müəllimləri üçün hazırlanmış metodik vəsaitdə çalışma modellərinin müxtəlifliyi qeyd olunur (Abdullayev və b., 2012, s. 15). Müəllimlər bu modellərdən istifadə edərək sözlərin düzgün tələffüzünə dair kifayət qədər tapşırıq hazırlaya bilərlər. III sinif müəllimləri üçün nəzərdə tutulmuş metodik vəsaitdə təlim məqsədləri sırasında “şagirdin oxuduğu sözləri orfoepik normalara uyğun tələffüz etməsi” xüsusi vurğulanır (Hüseynov və b., 2010, s. 12). Eyni zamanda IV sinif müəllimləri üçün metodik vəsaitdə təlim məqsədlərinə deyilişi və yazılışı fərqlənən sözlərin fonetik baxımdan təhlili də daxil edilmişdir (Hüseynov və b., 2011, s. 11).

Dərslərdə orfoepiyaya qaydaları və sözlərin düzgün tələffüzü haqqında da məlumat verilməlidir. Təəssüf ki, ibtidai sinif Azərbaycan dili dərslərində bu məsələ işıqlandırılmamışdır. Məktəbə yeni başlayan şagirdlər sadəcə nitq vərdişlərinə yiyələnəndən sonra, fikirlərini nə qədər aydın, dəqiq ifadə etsələr də, düzgün tələffüz – orfoepiya üzrə iş məktəbə gəldiyi vaxtdan başlanılır (Cəfərova, 2021, s. 86).

Müasir Azərbaycan dilində bir sıra tələffüz qaydaları mövcuddur. Bu qaydalar həm sait və samit səslərə, qrammatik formalara, həm də başqa dildən keçmiş və tələffüzündə fərqli cəhətlər olan sözlərə aiddir. “Tələffüz şəraiti” termininə ilk dəfə Ə.Dəmirçizadənin araşdırmalarında rast gəlinir. O, orfoepik normaların müəyyənləşdirilməsində tələffüz şəraitini əsas meyar kimi götürərək aşağıdakı kimi qruplaşdırır:

1. Lüğəvi şəraitdə tələffüz.
2. Qrafik şəraitdə tələffüz.
3. Qrammatik şəraitdə tələffüz (morfoloji və sintaktik).

2021-ci ildə təsdiqlənmiş yeni orfoepiya qaydalarında müəyyən dəyişikliklər edilmişdir. Dəyişən qaydalara riayət etmək üçün onların ictimailəşməsi vacibdir. Orta məktəbdə səslərin düzgün tələffüzünə nail olmaq üçün şagirdlərin nitqi üzərində nəzarət edilməli, fonematik eşitmə, artikulyasiya aparatının inkişaf etdirilməsi, nitq səslərinin fərqləndirilməsi və səslərin sözlərdə işlədilməsi üzrə ardıcıl işlər aparılmalıdır (Müasir Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti məsələləri, 2022, s. 171).

Bu gün ibtidai siniflərdə düzgün tələffüzlə bağlı vəziyyət necədir? Fikrimizcə, dərslərdə orfoepiya ilə bağlı məlumatlar olduqca azdır. Ümumiyyətlə, sözlərin düzgün tə-

tələffüzünə aid məlumatlara səthi yanaşılmışdır. Fikrimizi dərsliklərdəki dil qaydaları üzərində açıqlayaq.

İlk olaraq onu qeyd edək ki, yeni orfoepiya qaydaları (2021, 175 nömrəli qərara əsasən təsdiqlənən) dərsliklərdə hələ də öz əksini tapmamışdır.

Məsələn, I sinif Azərbaycan dili dərsliyinin I hissəsinin 12-ci səhifəsində “k” hərfinin iki səsi ifadə etməsi ilə bağlı dil qaydası verilir. Halbuki “k” hərfi əslində beş səsi ifadə edir: [k], [kʰ], [g], [y], [xʰ]. I sinifdə şagirdlər bunlardan yalnız ikisi ilə tanış olurlar. Eyni dərsliyin 20-ci səhifəsində “Söz boğçası” rubrikasında *batut*, *skuter*, *plastilin*, *hobbi* kimi deyilişi və yazılışı fərqli sözlər verilir. Şagirdlər bu rubrikada yeni sözlərin yazılışını öyrənsələr də, tələffüz qaydaları barədə heç bir məlumat almırlar. Bu hal digər siniflərin dərsliklərində də müşahidə olunur.

Dərsliyin 26-cı səhifəsində “Söz boğçası”nda müəllif sözü verilib (Nurullayeva və b., 2019, s. 26). Lakin sual yaranır: bu söz necə tələffüz olunmalıdır? Müəllimlər yeni qaydalara əsaslanırlar, yoxsa hələ də köhnə qaydaları tətbiq edirlər?

Dərslikdə bu tip sözlər çoxdur və onların yalnız düzgün yazılışı verilmişdir. Hər bir müəllim çalışmalıdır ki, orfoqrafiya ilə orfoepiya arasında daim inteqrasiya yaratsın. Şagirdlər yeni öyrəndikləri sözlərin düzgün yazılışı ilə bərabər, düzgün tələffüzünü də bilməlidirlər. Yalnız bu halda şagirdlərin düzgün yazı və nitq mədəniyyəti formalaşa bilər.

Məsələn, dərslikdəki “Doğru-yanlış” rubrikasına diqqət edək. Səhifə 56-da *lovğa*, *dovşan* sözləri verilib və “yanlış” sütununda *doşan*, *loğa* sözləri yazılıb (Nurullayeva və b., 2019, s. 56). Maraqlıdır, müəllimlər yanlış tərəfdəki sözlər haqqında hansı fikri əsas tutub izahat verirlər? Yaxşı olar ki, yanlış yerinə sözün tələffüzü yazılsın və şagirdlər sözlə tanış olanda onun həm düzgün orfoqrafiyasını, həm də düzgün orfoepiyasını öyrənsinlər. Eyni situasiya 63, 74 və 78-ci səhifələrdə də təkrarlanır.

Dərsliyin II hissəsində səhifə 13-də *xoşbəxt* və *dəniz* sözləri verilib. “Yanlış” sütununda isə *xəşbəxt* və *dənis* yazılıb (Nurullayeva və b., 2019, s. 13). Bu, həqiqətən də, şagirdlərdə yanlış təsəvvür yarada bilər. Halbuki burada sözlərin düzgün tələffüzü də göstərilisəydi, həmin problem aradan qalxardı. Eyni hal digər siniflərin dərsliklərində də müşahidə olunur.

Azərbaycan dili II sinif, 1-ci hissə, səhifə 20-də “Sözlərin yazılışı” rubrikasında “ə”, yoxsa “a” başlığı altında *qəhrəman* – *qəhraman*; *həyəcan* – *həyacan* kimi sözlər təqdim edilir (Hüseynov və b., 2021, s. 20). Burada da sözlərin tələffüz forması nəzərə alınmayıb, tapşırıqlar yalnız düzgün yazılışa aiddir. Müəllimlər bu hallarda orfoepiyanı mövzu ilə inteqrasiya edərək şagirdlərə mənimsətməlidirlər. Əks halda, şagirdlərdə düzgün və savadlı şifahi nitq bacarığı formalaşmayacaq.

Azərbaycan dili III sinif, 2-ci hissə, səhifə 13-də söz sonunda “k” samitinin yazılışı və *k-y* əvəzlənməsi, səhifə 17-də isə söz sonunda “q” samitinin yazılışı, *q-ğ* əvəzlənməsinə aid dil qaydaları verilmişdir (Hüseynov və b., 2022, s. 13, 17). Fikrimizcə, bu qaydalar “yazılışı və tələffüzü” başlığı ilə verilsəydi, daha məqsədəuyğun olardı. Səhifə 33-də “Söz

boğçası”nda *kəşfiyyat, zülmkar, hökmdar və təltif etmək* sözləri verilmişdir (Hüseynov və b., 2022, s. 33). Şagirdlər bu sözləri yazılışından fərqli tələffüz edir, bəzən elə tələffüz etdikləri kimi də yazırlar. Müəllim belə sözlərin yazılışı ilə yanaşı, tələffüzünü də şagirdlərə öyrətsə, bu yanlışlıq aradan qalxar.

IV sinif dərslisinin 1-ci hissəsi, səhifə 13-də “Bunları bilməliyik” rubrikasında “y”, yoxsa “yy”, “n”, yoxsa “m” başlığı altında sözlər verilib (Hüseynov və b., 2023, s. 13). Burada da əsas diqqət yalnız yazılışa yönəldilib. Halbuki düzgün yazılışla yanaşı, düzgün tələffüzə də diqqət yetirilməlidir.

Yuxarıda qeyd edilən məsələlər gələcək tədqiqatlar üçün konkret təklif kimi dəyərləndirilə bilər. Düşünürük ki, belə mövzular öz aktuallığını qoruyur və ibtidai siniflərdə rabitəli şifahi nitqin inkişafı baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Nəticə

İbtidai sinif “Azərbaycan dili” dərsliklərində qeyd etdiyimiz məsələlər mütləq öz əksini tapmalıdır. Orfoqrafik və orfoepik tapşırıqlar üstünlük təşkil etməli, şagirdlərin yazılı nitqi ilə yanaşı, şifahi nitq mədəniyyəti də inkişaf etdirilməlidir.

Şagirdlərin şifahi nitq mədəniyyətini mətn üzərində aparılan işlər vasitəsilə vərdişə çevirmək mümkündür. Müəllim ilk növbədə çalışmalıdır ki, şagirdlər kitab tələffüzündən istifadə etməsinlər. Təəssüf ki, bu gün hələ də kitab tələffüzü ilə danışan müəllimlər mövcuddur. İbtidai sinif şagirdlərində təqlid qabiliyyəti güclü olduğundan müəllimin nitqinin səlis, aydın və düzgün olması xüsusi önəm kəsb edir. Eyni zamanda imla, ifadə və inşa yazıları zamanı da müəllim ədəbi normalara uyğun tələffüzdən istifadə etməlidir.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev, S., Hüseynov, R., Cəfərova, D., Orucova, G. (2012). *Azərbaycan dili 1* (müəllim üçün metodik vəsait). “Altun Kitab” MMC.
2. Cəfərova, N. (2021). *Orfoqrafiya və orfoepiya tədrisinin metodik əsasları*. “ADPU” nəşriyyatı.
3. Hüseynov, R., Nurullayeva, Ü., Zahidova, Ş., Bayramova, İ., Xanaliyeva, A. (2021). *Azərbaycan dili 2* (I hissə). “Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya”.
4. Hüseynov, R., Nurullayeva, Ü., Zahidova, Ş., Bayramova, İ., Xanaliyeva, A., Cəlilova, K. (2022). *Azərbaycan dili 3* (II hissə). “Radius”.
5. Hüseynov, R., Nurullayeva, Ü., Zahidova, Ş., Bayramova, İ., Xanaliyeva, A., Cəlilova, K. (2023). *Azərbaycan dili 4* (I hissə). “Şərq-Qərb” ASC.
6. Hüseynov, R., Orucova, G., Qaragözova, N. (2010). *Azərbaycan dili 3* (müəllim üçün metodik vəsait). “Altun Kitab” MMC.

7. Hüseynov R., Abdullayeva, S., Qasımova, X. (2011). *Azərbaycan dili 4* (müəllim üçün metodik vəsait). “Altun Kitab” MMC.
8. *Müasir Azərbaycan dili və nitq mədəniyyəti məsələləri* (məqalələr toplusu). (2022).
9. Nurullayeva, Ü., Allahverdiyeva, N., Bayramova, İ., Xanaliyeva, A. (2019). *Azərbaycan dili 1* (I hissə). “Çaşıoğlu” mətbəəsi.
10. Nurullayeva, Ü., Allahverdiyeva, N., Bayramova, İ., Xanaliyeva, A. (2019). *Azərbaycan dili 1* (II hissə). “Çaşıoğlu” mətbəəsi.